

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-24>

УДК 330.556+338.2

Вплив тіньового сектору на стан української економіки

Жмурко Д.С.

студент економічного факультету
кафедри економіки та менеджменту
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Дорошенко Г.О.

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та менеджменту
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Бабич С.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Дослідження присвячене аналізу тіньової економіки в Україні, зокрема розглянуто основні показники економічного зростання держави в кореляційній залежності з тіньовим сектором, детально вивчено вплив тіньової економіки на фіскальну політику держави та на здатність підвищення добробуту населення України. Проаналізовано сутність та значення показників корупції та показників контролю над корупцією, отримані результати зіставлені з аналогічними показниками країн ближньої Європи та ЄС. Зроблено висновки та надано авторські рекомендації щодо подальших кроків у вирішенні проблеми боротьби із «неофіційною» економікою в Україні.

Ключові слова: тіньова економіка, тінізація, економічне зростання, податкові втрати, корупція.

Жмурко Д.С., Дорошенко А.А., Бабич С.М. ВЛИЯНИЕ ТЕНЕВОГО СЕКТОРА НА СОСТОЯНИЕ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Исследование посвящено анализу теневой экономики в Украине, в частности рассмотрены основные показатели экономического роста государства в корреляционной зависимости с теневым сектором Украины. Детально изучено влияние теневой экономики на фискальную политику государства и на способность повышения благосостояния населения Украины, проанализированы сущность и место показателей коррупции и контроля над коррупцией. Полученные результаты сопоставлены с аналогичными показателями стран ближней Европы и ЕС. Сделаны выводы и даны авторские рекомендации относительно дальнейших шагов в решении проблемы борьбы с «неофициальной» экономикой в Украине.

Ключевые слова: теневая экономика, тенизация, экономический рост, налоговые потери, коррупция.

Zhmurko D.S., Doroshenko A.O., Babich S.M. THE EFFECT OF THE SHADOW ECONOMY ON THE UKRAINIAN ECONOMY'S CONDITION

The current study is devoted to the analysis of the level of shadow economy in Ukraine, in particular, key indicators of the state economic growth are correlated with the shadow sector of Ukraine, the impact of the shadow economy on the state's fiscal policy and the ability to improve the welfare of the population of Ukraine is analyzed, the role of corruption indicators and control indicators of corruption are reviewed, the results are compared with the similar indicators of the nearby Europe countries and EU countries, conclusions are drawn and author's recommendations are given regarding the next steps in solving the problem of combating the "unofficial" economy in Ukraine.

Keywords: shadow economy, shadowing, economic growth, tax losses, corruption.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Тіньова економіка в Україні є одним із головних бар'єрів для конкуренції, підвищення рівня життя та європейської інтеграції. Тіньова економіка відображає активну

нелегальну економічну діяльність, високий рівень корупції у державному секторі та низький юридичний та податковий рівні свідомості юридичних та фізичних осіб. Після політичних змін 2013–2014 рр. вирішення

цих проблем є основоположним для України. Винятково високий рівень корупції як ключової ланки тіньової економіки в Україні ставить під загрозу засади розбудови демократичної, незалежної і сильної держави, суттєво підриває перспективи економічного зростання країни, перешкоджаючи приватним інвестиціям, тому скорочення частки «тіні» в офіційній економіці є вкрай необхідним для прискорення процесу економічної конвергенції нашої країни до Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом чималого часу корупція як об'єкт дослідження розглядалася у розрізі аналізу тіньової економіки. Вчені, дослідники та представники національної економічної думки із середини ХХ ст. активно працюють над вирішенням проблеми існування тіньової економіки, виявленням її чинників та способів протидії. Теоретичним засадам дослідження цього явища у 70-х роках минулого століття присвятили себе Г. Мюрдаль, Л. Лавруша, Дж. Гелбрейт, Ф. Хайск та ін. Проблеми тінізації економіки в контексті економічної безпеки були вивчені західними ученими, такими як В. Бузан, Л. Фейге, П. Гутманн, Е. Сото, Ф. Шнайдер та ін. Різні теоретичні аспекти проблеми тіньової економіки, особливо в контексті причинності процесів тінізації, бачимо у таких українських дослідників, як: А. Власюк, В. Базилевич, І. Мазур, А. Барановський, П. Ніколенко, М. Флечук.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі теоретичного розвитку сутність заходів протидії тіньовій економіці України, на жаль, полягає у боротьбі з наслідками, а не причинами тінізаційних процесів, що є ідеологічно неправильним. Причинність тіньових процесів у контексті місцевих реалій потребує поглибленого вивчення, враховуючи специфіку тіньової економіки в Україні, соціально-економічні та історичні передумови її формування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження й оцінка тіньового сектору України, зокрема її корупційного складника, у розрізі аналізу валового внутрішнього продукту та податкової сфери, спираючись на дані різних рейтингових публікацій України і світу; побудова прогностичних оцінок; виявлення можливих шляхів боротьби з проблемою тінізації та розбудови «прозоро» функціонуючої держави на основі досвіду країн ближньої Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність тіньового сектору стає

глобальною проблемою сучасності. В Україні вирішальну роль у його розвитку відіграли повільні темпи і непослідовність економічних перетворень, тому тіньова економіка виступає не стільки причиною, скільки наслідком деформації легальної економіки.

Аналізуючи практику багатьох країн світу, слід зазначити, що тіньова економіка існує навіть за умов розвинених ринкових відносин. Але особливо гостро її вплив відчутний у країнах, де відбуваються структурні перебудови та зміни соціально-економічних відносин. Однією з представників такої групи є Україна.

Можна виділити декілька основних чинників високого рівня тіньової економіки в Україні [1, с. 95]:

- високий рівень податкового навантаження на підприємство;
- корупція в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- погані умови для ведення бізнесу.

В Україні в умовах високого податкового навантаження позитивний ефект від сплати податків дуже значний. Наявність високого рівня корупції дає можливість суттєво знизити ймовірність своєчасного виявлення факту ухилення від сплати податків, а недосконале законодавство дає змогу зменшити до мінімуму податкові платежі.

Сьогодні в Україні розповсюдженою практикою є підтримання підприємств у стані збитковості для ухилення від сплати податків та отримання та відмивання величезних тіньових доходів.

Високий рівень тіньової економіки в Україні має безліч негативних наслідків, головні з них [2, с. 136]:

- втрата податкових надходжень, як результат – ускладнення виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством та посилення нерівномірності податкового тиску;
- скорочення інвестиційних ресурсів;
- розповсюдження недовіри до влади;
- збільшення кількості економічних злочинів через неможливість вирішення трудового спору в суді або в комісії з вирішення трудових спорів у зв'язку з відсутністю правової основи вирішення трудових конфліктів між агентами, зайнятими в тіньовому секторі, широкомасштабний розвиток організованої злочинності, що призводить до втрати здатності держави її регулювати, контролювати та виконувати інші соціально важливі функції.

З іншого боку, громадяни України усвідомлюють вигоду бути офіційно непрацев-

лаштованими, це: відсутність прибуткового податку, додаткових податкових відрахувань, що призводить до підвищення чистої заробітної плати «на руки», свобода вибору та зміни сфер діяльності своєї діяльності в найкоротші терміни. Однак зворотним боком медалі є зниження добробуту самих громадян [2, с. 148], оскільки більша частина податкових зборів йде на ремонт дорожніх масивів, комунальних систем, на оновлення автопарків громадського транспорту та багатьох інших суспільних потреб.

Таким чином, тіньова економіка здебільшого завдає негативного впливу на народне господарство та економічне зростання держави.

Для оцінки розміру тіньової економіки в Україні, з огляду на репрезентативність статистичних даних, нами був використаний метод «державні витрати – роздрібний товарообіг» [3]. Із діаграми 1 можемо простежити загальну тенденцію зміни обсягів тінізації економіки порівняно з реальним валовим внутрішнім продуктом. Рівень тіньової економіки було взято як інтегрований показник, розрахований вченими-економістами Л. Медіною та Ф. Шнайдером, що оприлюднено на сайті МВФ (ВВП – як індекс зростання реального ВВП).

Згідно з проведеним аналізом, простежуємо прямо пропорційну обернену залежність між індикаторами: протягом кризового періоду індекс зростання ВВП упав на 4,7 п. п. (із 8,3 до 3,6) у 2008 р. та на 17% (із 3,6 до -13,4) у 2009 р., що підкріплювалося зростанням частки тіньового сектору на 2% і 4% відповідно. Протягом 2010–2011 рр. спостерігалось зростання реального ВВП – -3% і -2%

від тіньового сектору відповідно. Сумарно з 2011 по 2015 р. рівень тіньової економіки збільшився на 6% і становив 45% ВВП країни, що у гривневому еквіваленті становило 1,1 трлн., за підрахунками міжнародної асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів [7], що майже вдвічі більше доходної частини держбюджету, до якого із цієї суми не сплачено жодного податку. Через настільки високий рівень неофіційної частини ВВП держбюджет утрачає мільярди доларів, які так потрібні Україні в ситуації, що склалася сьогодні. Саме тому в нашій роботі було вирішено розрахувати також можливі податкові втрати від функціонування і розвитку тіньової економіки. Передусім слід визначити податковий коефіцієнт – індекс, що відображає частину ВВП, що перерозподіляється центральними фондами активів із використанням податків [8]. Іншими словами, він відображає реальний порядок речей з огляду на фіскальне навантаження в країні. Для його розрахунку скористаємося формулою:

$$ГК = \frac{ПН + R}{ВВП_{под}}, \quad (1)$$

де ГК – податковий коефіцієнт, ПН – податкові надходження, R – дохід від виплат до фондів обов'язкового державного страхування, млн. грн., ВВП_{под} – офіційно оподаткований ВВП, млн. грн.

Зазначимо, що зміна політичного вектору руху країни в 2014 р. встановила, що потрібне збільшення бюджетного навантаження за необхідністю використання додаткових фінансових ресурсів консолідованого бюджету України.

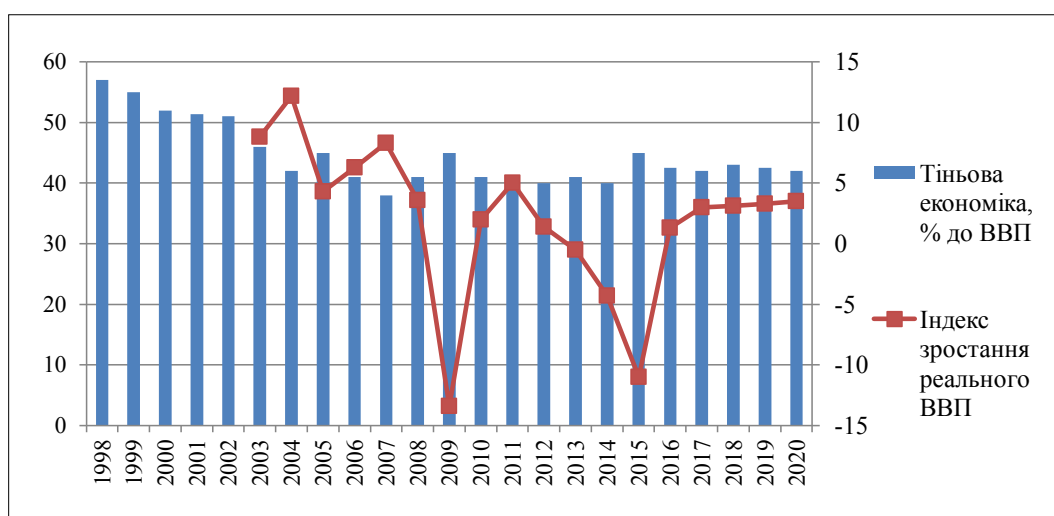

Рис. 1. Динаміка показника тіньової економіки України в кореляційній залежності від індексу зростання ВВП, 1998–2020 рр. [4–6]

Розрахований нами податковий коефіцієнт буде використаний під час розрахунку податкових утрат держави [8], що включають збитки консолідованого бюджету і фонду обов'язкового соціального страхування:

$$C = \text{ВВП} * \frac{\text{ТЕ}}{100} * \text{ПК}, \quad (2)$$

де С – податкові втрати, ТЕ – тіньова економіка.

Звернемося до таблиць 1 і 2.

Результати розрахунків показали, що середні податкові втрати внаслідок функціо-

нування тіньової економіки в Україні в період 2012–2018 рр. становили близько 22,6% від офіційного ВВП. Різке зменшення обсягів податкових збитків у 2016 р. пов'язане, головним чином, зі зменшенням відсотка тінізації економіки, а також загального фіскального навантаження у країні. Податкові втрати умовно поділимо на бюджетні втрати та втрати державного соціального страхування. Отримані результати свідчать, що консолідований бюджет України (КБУ) отримує менше податків у середньому на 18,3% ВВП, або близько

Таблиця 1

Розрахунок податкового коефіцієнта і його складників, 2010–2018 рр.

Рік	Номинальний ВВП, млн грн	ВВП, що підлягає оподаткуванню (на основі даних Держстату), млн. грн	Податкові надходження від Консолідованого бюджету, млн. грн	Надходження від платежів у фонди обов'язкового соц. страхування, млн. грн	Податковий коефіцієнт
2010	1 079 346	874270	236 901	134 259	0,425
2011	1 299 991	1037393	323 991	152 242	0,459
2012	1 404 669	1123735,2	347 986	178 700	0,469
2013	1 465 198	1157506,42	341 165	188 600	0,458
2014	1 586 915	1190186,25	355 428	181 128	0,451
2015	1 988 544	1630606,08	507 636	185 790	0,425
2016	2 383 182	1882713,78	650 782	131 827	0,416
2017	2 982 900	2386320	828 159	141 072	0,406
2018	3 351 640	2748344,8	985 323	150 965	0,413

Джерело: розроблено на основі [9; 10]

Таблиця 2

Розрахунок податкових втрат держави, 2010–2018 рр.

Рік	Номинальний ВВП, млн. грн	Рівень тіньової е-ки, % від ВВП	Податковий коеф-т	Податкові втрати консолідованого бюджету, млн. грн.	Податкові втрати консолідованого бюджету, % від ВВП	Втрати держ.соц страх, млн. грн	Втрати держ.соц страх., % до ВВП	Сумарні податкові втрати, % від ВВП
2010	1 079 346	41	0,425	188 076	17,4	62 986	5,8	23,2
2011	1 299 991	39	0,459	232 711,4	17,9	64 865	5	22,9
2012	1 404 669	40	0,469	263 515,9	18,76	75 570	5,38	24,14
2013	1 465 198	41	0,458	275 134,9	18,78	81 393	5,56	24,34
2014	1 586 915	40	0,451	286 279,5	18,04	95 800	6,04	24,08
2015	1 988 544	45	0,425	380 309,0	19,13	91 748	4,61	23,74
2016	2 383 182	42,5	0,416	421 346,6	17,68	55 063	2,31	19,99
2017	2 982 900	42	0,406	508 644,1	17,05	98 224	3,29	20,34
2018	3 351 640	43,00	0,413	595 217,7	17,76	105 158	3,14	20,9

Джерело: розроблено на основі [9; 10]

380 млрд. грн. у середньому за останні сім років, фонд державного соціального страхування, своєю чергою, втрачає можливість отримувати додаткові фінансові ресурси в розмірі 4,4% ВВП, близько 86 млрд. грн. у середньому за останні сім років.

Як можемо побачити, високий рівень тіньової економіки та суттєві обсяги податкових утрат унаслідок її функціонування зменшують фінансові можливості держави та провокують бюджетний дефіцит, який сягає свого критичного рівня вже багато років поспіль. Окрім того, нами досліджено, що в період 2010–2018 рр. сальдо бюджету ніколи не було позитивним, у п'яти з дев'яти досліджуваних років дефіцит КБУ перевищив максимально дозволений обсяг у 3% ВВП (табл. 3).

Як можемо побачити з табл. 3, дефіцит КБУ в 2018 р. становив 20% від його втрат, завданих функціонуванням тіньового сектору економіки. Якщо ми візьмемо ВВП на рівні 2018 р. в розмірі 3 351 640 млн. грн., то перекрыти дефіцит у 119 022 млн. грн. можна було завдяки скороченню відсотку тінізації еконо-

міки на 8,6%, до рівня 34,4% ВВП, що дало б змогу державі вивільнити додаткові фінансові ресурси за допомогою виведення з тіні підприємств і підприємців, які відхиляються від сплати податків, виконуючи свою діяльність підпільно.

Для порівняння обсягів податкових втрат України візьмемо порівняльну таблицю податкових втрат низки європейських країн у 2017 р., у відсотках до їх ВВП (табл. 4). Бачимо, що показник податкових утрат у відсотках в Україні майже в п'ять разів перевищує той самий показник у Румунії – країні, що є «сірою плямою» серед інших розвинутих країн ЄС.

Основний негативний вплив тіньової економіки на ефективність держави простежуємо у посиленні корупції в усіх функціональних підсистемах державного апарату. Корупція була й залишається однією з найбільших перешкод на шляху до реформ економіки України. Вона загрожує самому існуванню держави; це головна перешкода для підвищення рівня життя, економічного розвитку, громадянського суспільства, боротьби зі злочинністю. Українська

Таблиця 3

Доходна та витратна частини держбюджету України, 2010–2018 рр.

Рік	ВВП, млн. грн	Доходи КБУ, млн. грн	Витрати КБУ, млн. грн	Дефіцит КБУ, млн. грн	Дефіцит КБУ, % від ВВП
2010	1 079 346	304 851	377 873	73 022	6,8
2011	1 299 991	387 853	416 854	29 001	2,2
2012	1 404 669	432 944	492 455	59 511	4,2
2013	1 465 198	429 986	505 844	75 858	5,2
2014	1 586 915	443 983	523 126	79 143	5,0
2015	1 988 544	652 031	679 871	27 840	1,4
2016	2 383 182	782 748	835 589	52 841	2,2
2017	2 982 900	1 016 788	1 056 760	39 972	1,3
2018	3 351 640	1 184 330	1 303 352	119 022	3,6

Джерело: розроблено на основі [10]

Таблиця 4

Податкові втрати від функціонування тіньової економіки в низці європейських країн, 2017 р.

Країна	ВВП, млн. дол.	Податкові втрати від дії тіньової економіки, % від ВВП	Податкові втрати від дії тіньової економіки, млн. дол.
Польща	524 500	4,7	24 651,5
Румунія	211 800	4,7	9 954,6
Латвія	30 260	4,3	1 301,18
Нідерланди	826 200	2,1	17 350,2
Люксембург	62 400	2	1 248
Фінляндія	251 900	3,4	8 564,6
Україна	112 200	22,6	25 357,2

Джерело: розроблено на основі [11]

корупційна система є також основною перешкодою для розвитку бізнесу, залучення іноземних інвестицій та передових технологій в економіку [12, с. 32].

Нами розглянуто найпопулярніші індикатори корупції та зіставлено їх з міжнародною перспективою для України [13]. Зокрема, ми порівняли рівень корупції в Україні з тим же показником країн із низьким та середнім доходом Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (CESEE) та Європейського Союзу. За індексом сприйняття корупції, що коливається від 0 до 100 і відображає сприйняття корупції діловими людьми та експертами країни у державному секторі, у 2017 р. Україна посіла 130-е місце з показником 30 п. п. – найнижче серед зіставлених країн (рис. 2).

Виходячи з даних, наведених вище, можна зробити висновок, що рівень корупції в Україні знаходиться на дуже високому рівні, що не є прийнятним навіть для низькодоходних країн Європи. Зменшення корупції може виступити індикатором у сприянні прискоренню економічної конвергенції України до Європейського Союзу.

На нашу думку, важливим буде розглядання ВВП на душу населення і його зіставлення з рівнем корупції в окремій країні. Для цього ми взяли три країни Європи – Польщу, Румунію та Латвію, котрі, почавши перехід до ринкової економіки в 1992 р., сьогодні перевершили Україну за цим показником. Румунія

та Польща – це дві інші великі країни Східної Європи, що мають відповідно 19,5 і 38 млн. жителів порівняно з 43,9 млн. в Україні. Латвія набагато менше (2 млн.). У 1992 р. ВВП на душу населення був приблизно однаковим для цих чотирьох країн. У 2017 р. три інші країни в середньому мають ВВП на душу населення, що втричі вище, ніж в Україні. ВВП на душу населення в Польщі становить 70% від середнього показника в ЄС, а в Україні – близько 20% [15].

Як видно з діаграм 3 і 4, існує щільний зв'язок між здатністю контролювати корупцію та зростанням ВВП на душу населення в країнах, що аналізувалися. У випадку з Польщею індикатор контролю над корупцією був досить високим протягом усього досліджуваного періоду, а економічне зростання було вищим; з іншого боку, Україна з низьким рівнем контролю над корупцією, а економічне зростання у розмірі +91,5% за 25 років мізерне порівняно з тією ж Польщею (+461% з 1992 р.).

Проаналізувавши антикорупційну політику та середовище у цих трьох країнах, досягнутий прогрес можна пояснити тим, що вони покладаються на сильні антикорупційні інституції, що виграють від належного керівництва та сильної підтримки громадськості, а також на правоохоронні органи, які на відміну від України включають ефективно функціонуючу та довірену судову владу. Варто також відзначити громадську підтримку антикорупційних уста-

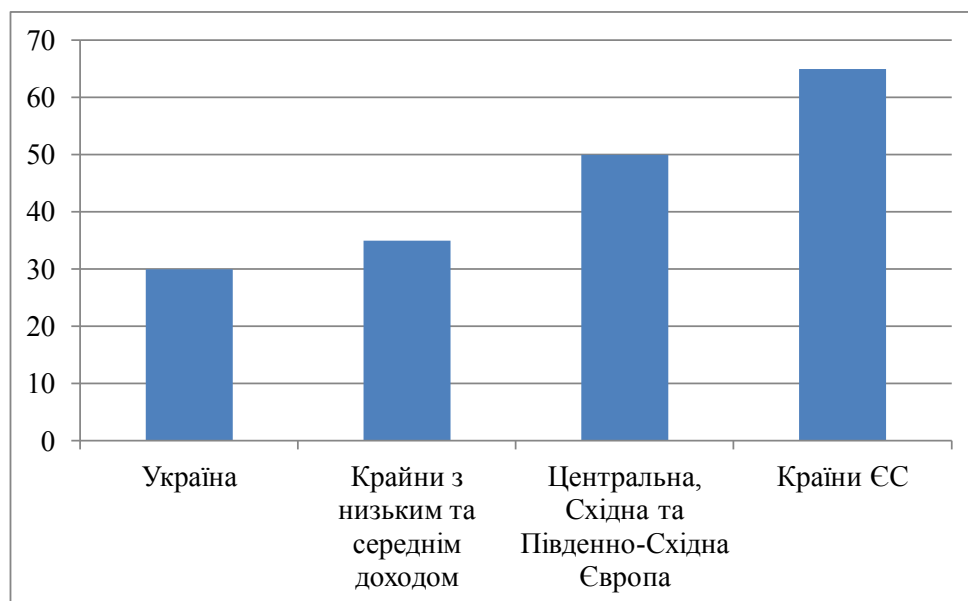

Рис. 2. Рейтинг корумпованості країн Європи за Індексом сприйняття корупції, 2017 р.

Джерело: розроблено на основі [14]

нов та оприлюднену журналістами-слідчими інформацію щодо порушень у цих країнах [17].

Для того щоб звести рівень тіньової економіки в нашій країні до мінімуму, необхідна перш за все залученість до цього самої держави та її сприяння цьому. Спираючись на досвід інших держав, основними рекомендаціями можуть бути такі:

1) удосконалення та підвищення частоти використання електронних систем оподаткування для зменшення контакту з клієнтами, а відповідно, і зменшення можливості вдавання до корупційних схем на державному рівні;

2) підвищення ефективності державних органів та вдосконалення законодавчої бази

для підприємництва, що значно зменшить стимули до тіньової діяльності та посилить контроль над тіньовими операціями державних органів;

3) скорочення кількості обов'язкових податків та загальне зменшення податкового навантаження на підприємства з метою спонукання до участі в офіційних трудових відносинах, а також зменшення податкових пільг, які забезпечать рівні можливості для всіх платників податків та мінімізують стимули для зменшення податкових зобов'язань;

4) посилення відповідальності за ухилення від реєстрації трудових відносин між працівником і роботодавцем, а також

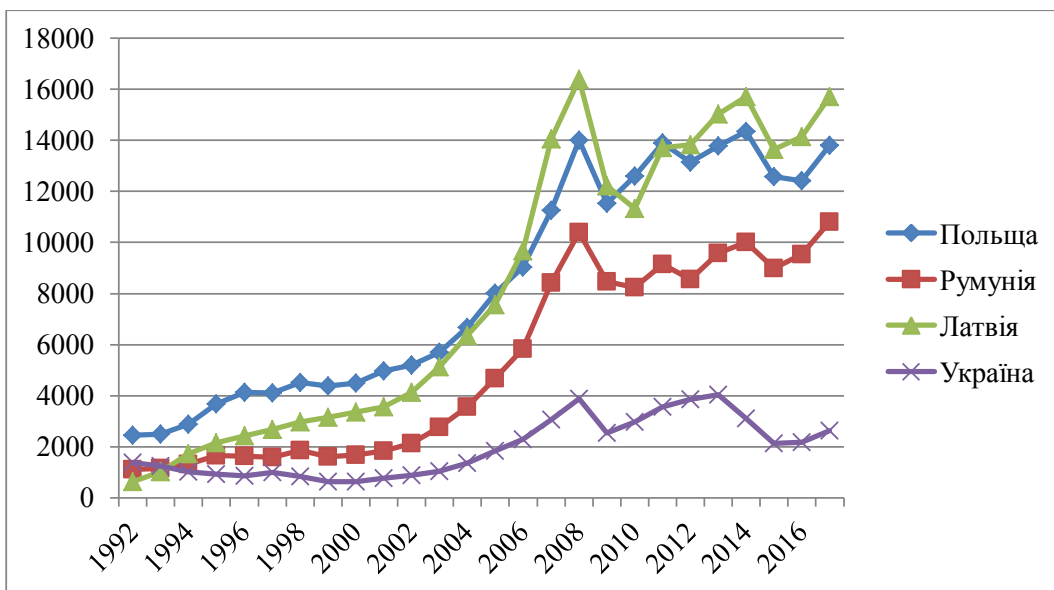

Рис. 3. Динаміка ВВП на душу населення, 1992–2017 рр. [15]

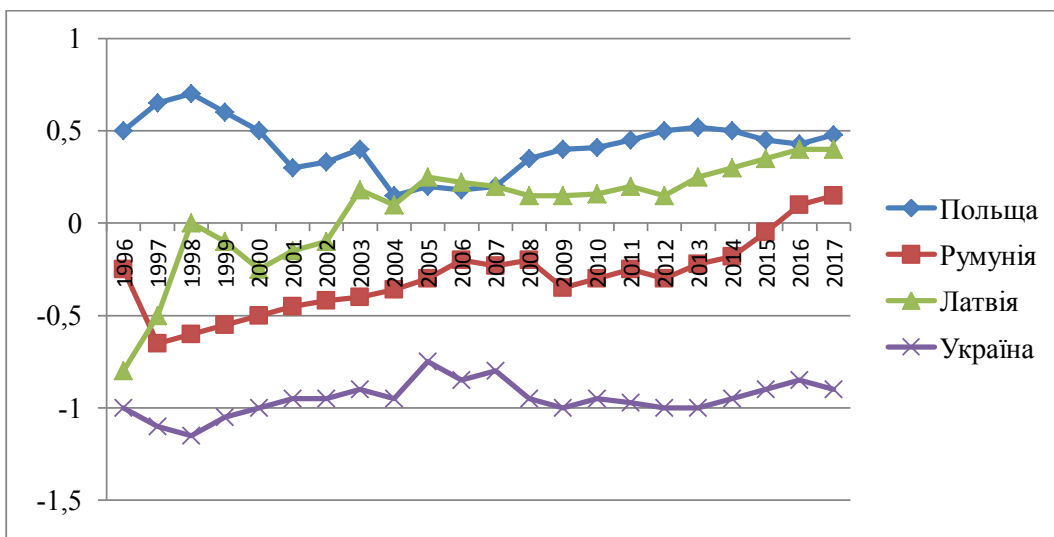

Рис. 4. Динаміка Індексу корупції, що оцінюється Всесвітнім банком, 1996–2017 рр. [16]

ухилення від сплати податків та внесків на соціальне страхування, підвищення відповідальності за використання схем тіньового оподаткування та навмисної мінімізації податкових зобов'язань;

5) проведення податкової амністії на основі прозорості та чіткої процедури, яка підвищить довіру до державних органів влади та збільшить доходи бюджету.

Через неможливість повного відсторонення від тіньової економіки в реальних політичних, економічних та соціальних умовах орієнтуватися слід передусім на обмеження даного злочину до його рівня у країнах ближньої Європи, що мали майже ті ж самі ресурси, що й Україна в перші роки становлення ринкової економіки. Скорочення показника тіньової економіки в Україні до рівня Польщі дасть змогу держбюджету отримати додаткові кошти в розмірі кілька сотень мільярдів гривень, що, своєю чергою, дасть державі додаткові ресурси і можливості для розбудови сильної і незалежної держави.

Висновки з цього дослідження. Проведене дослідження показало нам динаміку розвитку тіньового сектору економіки України протягом останніх двадцяти років. Нами було виявлено кореляційні співвідношення між показниками валового внутрішнього продукту, відсотком тінізації економіки та рівнем корумпованості країни. Детально досліджено втрати держбюджету України від ухилення сплати податків, що в гривневому еквіваленті в 2018 р. становило понад півтрильйона гривень, яких держава лишилася через функціонування тіньової економіки, а також через неможливість розглядання цих справ у судах за відсутністю правової основи вирішення трудових конфліктів. Цими результатами ми підтвердили теоретичні припущення наукової спільноти щодо негативного впливу суттєвих обсягів тіньової економіки на фіскальну сферу

в Україні. Аналіз показників корупції та контролю над корупцією показав відставання України від найближчих країн Європи, що почали свій шлях становлення майже з однієї позначки ВВП на душу населення у 1992 р., проте в 2018 р. відрив України між найближчою країною-сусідом Польщею виражається трикратною величиною. Основною метою та стратегічним пріоритетом щодо боротьби з тіньовою економікою в Україні повинне стати створення умов, що необхідні для підвищення інвестиційної привабливості країни, зниження податкового та регуляторного тиску на підприємство, захист прав власності та трудових відносин, посилення державного нагляду, перегляд основних статей податків та їх перерозподіл між трудовими агентами, протидія відмиванню доходів, що одержані нечесним шляхом. Реформування всіх цих сфер дасть імпульс прискоренню процесів економічного розвитку країни, високі показники якого з огляду на високий рівень тінізації нині неможливі.

Важливим для України у зниженні рівня тіньової економіки є також посилення заходів боротьби з корупцією. Серед основних шляхів подолання проблеми – розвиток і використання систем електронного моніторингу за держопераціями, вжиття заходів щодо підвищення незалежності судової влади, поліпшення роботи антикорупційних комітетів і бюро, а також заохочення громадськості до активістської діяльності.

Подальший розвиток проблеми дослідження тіньових соціально-економічних відносин в Україні має базуватися на використанні апарату теорії причинності для аналізу історичної моделі українського суспільства та законів його розвитку в сучасних умовах, що мають свою специфіку і значною мірою відрізняються від відомих моделей європейських держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варналії З.С., Гончарук А.Я., Жаліло Я.А. та ін. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації; за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2013. 424 с.
2. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика. К., 2012. 239 с.
3. Бородюк В., Турчинов Л., Приходько Т. Оценка масштабов теневой экономики и её влияние на динамику макроэкономических показателей. Экономика Украины. 2010. № 11. С. 4–16.
4. Офіційний сайт МВФ. URL: <https://www.imf.org/external/index.htm>.
5. Реальне зростання українського ВВП. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth>.
6. Hassan M. and Scheider F. Size and development of the shadow economies of 157 worldwide countries: Updated and new measures from 1999 to 2017, Journal of Global Economics 4:3.
7. Офіційний сайт Міжнародної асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів. URL: <http://www.accaglobal.com/ubcs/en.html>.

8. Філо М.М. Податкові втрати: теоретичний аспект. Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Серія «Економіка». 2003. № 17. С. 162–168.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний моніторинговий портал «Ціна держави». URL: <http://cost.ua/en/budget/revenue/#1>.
11. Schneider F. Tax Losses due to Shadow Economy Activities in OECD Countries in 2017: A preliminary calculation. URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2017/TaxLosses.Pdf>.
12. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / Кер. авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: Львівський ДУВС, 2016. 220 с.
13. Ukraine's fight against corruption: the economic front 2018. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2018/Anticorruption_Report_EN.pdf.
14. Corruption Perceptions Index 2017: Results, Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/>.
15. Зростання ВВП на душу населення серед європейських країн. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth>.
16. Official web-site of the World Bank. URL: <https://worldbank.org/>.
17. Tanja A. Börzel, Andreas Stahn & Yasemin Pamu. The European Union and the fight against corruption in its near abroad: can it make a difference?, *Global Crime*, 11:2, 122–144, 2017, 35 p.

REFERENCES:

1. Varnadiy Z.S., Honcharuk A.Y., Zhalilo Y.A. and others. *Tinyova ekonomika: sutnist', osoblyvosty ta shlyahi legalizatsiy* : [za red. Z.S. Varnaliya]. – K.: NYSD, 2013. – 424 pp.;
2. Mazur I. *Detinizatsiya ekonomiky Ukrainy: teoriya ta praktyka*. – K.: 2012. – 239 pp.;
3. Boroduk V., Turchinov L., Pryhod'ko T. *Otsenka mashtabov tenevoy ekonomiky y vliyanie yna dynamiky makroekonomicheskikh pokazateley // Ekonomika Ukrainy*. – 2010. – № 11. – Pp. 4–16;
4. Official site of IMF. – [electronic source]. – Available at: <https://www.imf.org/external/index.htm>;
5. *Realne zrostannya ukraïnskoho VVP*. – [electroniy resurs]. – Rezym dostupu: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth>;
6. Hassan, M. and Scheider, F. (2017), Size and development of the shadow economies of 157 worldwide countries: Updated and new measures from 1999 to 2017, *Journal of Global Economics* 4:3;
7. *Oficiyniy sayt mizhnarodnoy asociaciy dyplomovanyh sertyfikovanyh buhgalteriv* [electroniy resurs]. – Rezym dostupu: <http://www.accaglobal.com/ubcs/en.html> ;
8. Filo M.M. *Podatkovi vtraty: teorytychniy aspect*. *Naukovi zapysky Natsional'noho universitetu 'Ostroz'ka akademiya'*. Ser.: *Ekonomika*, 17, 2013, pp. 162-168;
9. *Oficiyniy sayt Derzhavnoy sluzhby statistiky Ukrainy*. – [electroniy resurs]. – Rezym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>;
10. *Oficiyniy monitoringoviy portal 'Cina Derzhavy'*. – [electroniy resurs]. – Rezym dostupu: <http://cost.ua/en/budget/revenue/#1>;
11. Schneider, F. (2015). *Tax Losses due to Shadow Economy Activities in OECD Countries in 2017: A preliminary calculation*. Available at: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2017/TaxLosses.Pdf>;
12. *Coruptsiya: teoretyko-metodologichny zasady doslidzhennya* : [monographia] / Ker. avt, doc. I.O. Revak. – Lviv : Lvivskiy DUVS, 2016. – Pp. 220;
13. *Ukraine's fight against corruption: the economic front 2018*. Available at: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2018/Anticorruption_Report_EN.pdf;
14. *Corruption Perceptions Index 2017: Results*, Transparency International. Available at: <https://www.transparency.org/>;
15. *Zrostannya VVP na dushu naselennya sered europeyskikh krain* – [electroniy resurs]. – Rezym dostupu: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/real-gdp-growth>.
16. Official web-site of the World Bank. Available at: <https://worldbank.org/>;
17. Tanja A. Börzel, Andreas Stahn & Yasemin Pamu. *The European Union and the fight against corruption in its near abroad: can it make a difference?*, *Global Crime*, 11:2, 122-144, 2017, 35 pp.